

ראיונות במחקר הגירה – מה שפת הריאיון מלמדת על השתלבות, קליטה וקשרים טראנס־לאומיים: אנגלית ועברית אצל עולים מצפון אמריקה בישראל

עמיר סגל
האוניבסיטה החופשית של ברלין

תקציר

מאמר זה בוחן את גבולות הידע שניתן להפיק מראיונות מחקריים, תוך התמקדות בראיונות במחקרי הגירה. הדגש העיקרי במאמר הוא ההתנהלות של הריאיון, ובפרט הוא בוחן את השימוש בשפה במהלך ראיונות עם עולים שהגיעו לישראל מצפון אמריקה. המאמר מתבסס על מחקר מקיף שעסק בתהליכי ההשתלבות החברתית והתעסוקתית של עולים ועולות מארצות הברית ומקנדה, לצד בחינת קשריהם הטרנס־לאומיים. המחקר מבוסס על 67 ראיונות עם עולים מארצות הברית וקנדה שהגיעו לישראל בפרקי זמן שונים, בתקופות שונות ומרקעים מגוונים מבחינת גיל, עיסוק, השתייכות דתית ומקום מגורים. ניתוח הראיונות התמקד במידת השימוש בעברית (שפת המדינה הקולטת) ובאנגלית (שפת המקור של העולים) ובאופן השימוש בשתי השפות במהלך הראיונות. ממצאי המחקר מעידים כי השפה המדוברת בריאיון, אופן השימוש בה, הרגשות המובעים במהלכו ואופן התנהלותו מספקים אינדיקציה למידת ההשתלבות וההיכרות עם השפה המקומית. נוסף על כך נמצא קשר הדוק בין דפוסי השימוש בשפה העברית לבין האופן שבו המרואיינים מתארים את השתלבותם. בהתאם לכך, המחקר טוען כי שילוב בין ניתוח התוכן המילולי של הריאיון לבין ניתוח השפה שבה הוא מתנהל והאופן הרגשי שבו הוא מתבצע עשוי להוביל להבנה עמוקה ומדויקת יותר של תהליכי ההגירה וההשתלבות.

מילות מפתח: הגירה, ישראל, ראיונות מחקריים, עלייה מארצות הברית, מחקר איכותני.

מבוא

מאמר זה בוחן את השאלה: מה אפשר ללמוד מראיונות מחקרניים, תוך התמקדות בתהליך הריאיון עצמו ולא רק בתוכן הנמסר בו. ההיבט המרכזי שנבחן במחקר הנוכחי הוא השפה המדוברת במהלך הריאיון, ובייחוד אופן השימוש בשפה של מדינת היעד לעומת השימוש בשפת המקור. לצורך כך המאמר בוחן את המקרה של עולים מצפון אמריקה (ארצות הברית וקנדה) לישראל.

ספרות המחקר בתחום הראיונות עוסקת רבות בסוגיה מה אפשר להסיק ממפגש זה ומה בתהליך הריאיון עצמו מקדם הבנה עמוקה יותר של המרואיינים ושל נושא המחקר. בקרב החוקרים קיימת הסכמה רחבה כי הריאיון הוא סיטואציה ייחודית, שמהלכה מושפע מהאישיות של המראיין ושל המרואיין גם יחד, ולכן תהליך הריאיון עצמו הוא סוגיה מחקרית בפני עצמה (הרצוג, 2014; De Santis, 1980; Bourdieu, 1996). מחקרים שונים גם הראו כי יותר משראיונות אפקטיביים בהשגת מידע היסטורי או דמוגרפי, הם מספקים בעיקר תובנות לגבי כוונות, רגשות ותפיסות של המרואיינים, אשר משקפים את עמדותיהם לגבי החברה (Hammersley, 2003; Pugh, 2013).

מחקרים שעסקו בהשתלבותם של עולים בישראל התבססו פעמים רבות על ראיונות. לדוגמה, מחקריו של גדי בן-עזר (2007) על יהודים שעלו מאתיופיה, מחקר על שביעות רצון של עולים מארצות מערביות (אמית, 2012), מחקר על עולות מצרפת (Amit & Bar-Lev, 2016) וקובץ מחקרים רחב של ראיונות עם מי שעלו לישראל מצפון אמריקה (Amit & Riss, 2013; Segal, 2023, 2024; Segal & Guetzkow, 2023). ראיונות ככלי מחקר מרכזי בתחום אף נדונו במאמר חשוב שנכתב על מתודולוגיה של חקר הגירה, ובפרט הגירה טראנס-לאומית (Levitt & Glick Schiller, 2004).

ידיעת השפה המקומית נחשבת לגורם מפתח בהשתלבות חברתית ותעסוקתית של מהגרים. בישראל, ידיעת העברית מסייעת למוביליות חברתית, אך במקביל, ידיעת האנגלית מעניקה יתרון חשוב בשוק העבודה – הן בישראל הן בזירה הבינלאומית. לכן עולים דוברי אנגלית לישראל הם מקרה בוחן ייחודי לבחינת השימוש בשפת המקום (עברית) לעומת השימוש בשפת אימם, שהיא גם השפה הבינלאומית הדומיננטית.

המחקר מבוסס על 67 ראיונות עם עולים מארצות הברית וקנדה שהגיעו לישראל בפרקי זמן שונים, בטווח רחב של גילים (משנות העשרים לחייהם ועד עולים שגילם מעל 70). המדגם כלל 34 גברים ו-33 נשים, חלקם חיים בישראל זה עשרות שנים, ואחרים שהו בה תקופה קצרה בלבד בעת הראיונות. כמו כן נכללו שלוש עולות שעזבו את ישראל, והן נשאלו על חוויית העזיבה.

המחקר בחן את התפיסות והרגשות שעלו בראיונות, לצד השפה המדוברת ותהליך הריאיון עצמו, תוך השוואה לתוכן הנמסר בראיונות, לספרות המחקר בנושא ראיונות ולספרות המחקר על עלייה מצפון אמריקה לישראל. בכך מאמר זה מחדש את האפשרות שלנו לבחון את תהליך ההשתלבות בחברה קולטת, דרך בחינת תהליך הריאיון עצמו.

המרואיינים נשאלו על המניעים לעלייה ועל תהליך העלייה, על השתלבותם החברתית והתעסוקתית, על קשריהם עם מדינת המקור וכן על כוונותיהם לעזוב את ישראל – עבור אלו שהנושא היה רלוונטי. כמו כן נבחן

השימוש בשפה במהלך הריאיון – הבחירה באנגלית או בעברית, המעבר בין השפות, מידת ההתאמה בין הצהרות המרואיינים על שליטתם בשפה לבין רמת השימוש בה בפועל וכן הקשר בין בחירות לשוניות לבין תיאורים של חוויות תעסוקתיות, חברתיות ודתיות.

ממצאי המחקר מצביעים על קשר הדוק בין השפה שבה התנהל הריאיון, הרגשות שהובעו במהלכו ואופן התנהלותו לבין מידת ההשתלבות של המרואיינים בישראל. נמצא כי דפוסי השימוש בשפה בריאיון משקפים את מידת היכרות של העולים עם השפה המקומית ואת מידת השתלבותם החברתית והתעסוקתית. ממצא זה מחזק את הטענה כי יש לראות בריאיון לא רק כלי לאיסוף מידע, אלא גם זירה מחקרית בפני עצמה, שבה שפת הריאיון והדינמיקה הרגשית מהוות חלק בלתי נפרד מהמשמעויות הנחקרות.

רקע תאורטי

תהליך ההגירה לא מסתיים במעבר ממקום אחד לאחר, אלא זהו תהליך מתמשך שלו השפעה עמוקה על עתידו של הפרט ושל הדורות הבאים – מבחינת זהות, תפיסה עצמית, מצב כלכלי והשתלבות בחברה הקולטת (Castles et al., 2020; Suárez-Orozco, 2004). גורמים שונים עשויים לעכב את השתלבותם של מהגרים, לדוגמה פערים בידיעת השפה המקומית, חוסר היכרות עם החברה והתרבות המקומית, היעדר הכשרה וניסיון מקצועי הרלוונטי למקומות עבודה במדינת היעד והיעדרה של רשת קשרים מקומית (Chiswick & Huang, 1979; Chiswick & Miller, 2002, 2007; Piore, 2008). כל אלו מציבים את המהגרים בנקודת פתיחה נמוכה יותר מאשר ילידי החברה הקולטת.

חשוב לציין כי מבין המחקרים יש כאלו המלמדים שמהגרים לא בהכרח מבקשים להיטמע בחברה הקולטת, אלא שואפים לשמר את זהותם הקודמת, בד בבד עם השתלבותם בחברה החדשה. יתרה מכך, יש הגורסים כי אין זה ריאלי כי השאיפה העיקרית תהיה היטמעות באותה החברה (Glick Schiller, 2009; Guarnizo et al., 2003).

בתוך ההקשר הגלובלי של הגירה ישראל מהווה מקרה ייחודי. כ-80% מתושבי המדינה הם מהגרים או צאצאי מהגרים, וכמעט כל אותם מהגרים הם עולים, כלומר יהודים או בני משפחותיהם שהגיעו מארץ זרה ונקלטו בה מכוח חוק השבות (תש"י-1950). גם כיום פועלים בישראל גופים רבים לקידום הגירה יהודית, ובראשם הסוכנות היהודית ומשרד העלייה והקליטה (Leshem & Shuval, 1998).

מחקרים מראים כי מצבם של עולים מארצות הברית וממדינות מערביות אחרות דוברות אנגלית הוא טוב יחסית – הם משתלבים היטב בשוק העבודה הישראלי, הן מבחינת שכר הן מבחינת מעמד תעסוקתי, והם מדורגים במקום השני אחרי ילידי ישראל מבחינת השתלבות (Bodankin & Semyonov, 2016; Semyonov et al., 2015). נוסף על כך, עולים מצפון אמריקה מדווחים על רמות גבוהות של תחושת רווחה לאחר ההגירה ורובם אינם שוקלים לעזוב את ישראל (Amit & Riss, 2014). ממצאים אלה דומים לממצאים של מחקרים אחרים שהראו כי עולים ממדינות המערב חשים סיפוק רב מחייהם בישראל (Amit, 2012).

מהמחקרים בתחום עולה כי רבים מהעולים מצפון אמריקה משתלבים בעבודות המבוססות על הידע שלהם בשפה האנגלית ועל קשריהם עם מדינת המוצא (סגל, 2020; Segal, 2023). עוד נמצא במחקרים אלו כי הקשר הכפול שלהם - הן לישראל הן לארצות הברית - מקנה להם תחושת השפעה גדולה יותר על החברה הישראלית ותחושת הזדהות כפולה, כמו אצל מהגרים טראנס-לאומיים במקרים אחרים. מחקר בתחום גיוס הכספים והפילנתרופיה מצא כי רבים מהעולים מצפון אמריקה מהווים גשר בין הארגון הישראלי שבו הם עובדים לבין תורמים דוברי אנגלית (Segal & Guetzkow, 2023). הזהות הכפולה תורמת גם בפעילות פנאי, כגון משחק בייסבול, ולתהליך הקליטה (Segal, 2023).

אחת הדרישות במקומות עבודה רבים בישראל היא לאנגלית ברמה גבוהה (Bodankin & Semyonov, 2016). משום כך רבים מהעולים מארצות הברית מבקשים להיקלט בעבודות אלו, אך יש בכך סכנה של בידוד חברתי וצמצום האינטראקציה עם דוברי עברית (סגל, 2020; Amit, 2012). יתרה מכך, שליטתם בשפה האנגלית, שהיא שפה בינלאומית, מביאה לכך שרבים מהם אינם חשים צורך בלימוד עברית ברמה גבוהה, כפי שנמצא גם בקרב עולים מדרום אפריקה (Raijman, 2015; Raijman et al., 2015).

שפת המדינה הקולטת ושפת המקור של המהגר ממלאות תפקיד חשוב בתהליך ההגירה. מחקרים הראו כי שליטה בשפה המקומית חיונית להשתלבות חברתית וכלכלית (Chiswick & Miller, 2007; Diekmann & Fröhlich, 2020; Vasanathan et al., 2023). חשיבותה של השפה העברית באה לידי ביטוי בכך שגם ילידי הארץ דוברי ערבית לומדים אותה במטרה לשפר מוביליות תעסוקתית (מרום, 2014).

עם זאת, מהגרים רבים ממשיכים לדבר ולתקשר בשפת המדינה שממנה הגיעו. יתרה מכך, השמירה על שפת המקור רווחת גם בדור השני, כפי שנמצא למשל במחקר שנערך בארצות הברית (Jimenez, 2017). השמירה על שפת המקור וידיעת שתי שפות תורמות להישגים לימודיים ותעסוקתיים (Martinez & Portes, 2021), ויש מבין החוקרים שטוענים כי דו-לשוניות היא "מתנה בעלת ערך רב" עבור הדוברים (Hakuta, 1992).

האנגלית היא שפה גלובלית המסייעת למוביליות תעסוקתית ומספקת לדובריה יתרון (Ilyosovna, 2020). משום כך במדינות רבות היא נחשבת כלי הכרחי להצלחה אקדמית ומקצועית (Chris & Machiko, 1998; Dávila, 2008; Munandar, 2015; Oktaviani & Fauzan, 2017; Vinke & Jochems, 1993). שליטה באנגלית היא תנאי קבלה ללימודים אקדמיים ולמשרות רבות (Shohamy, 2014), כפי שנמצא כבר בשנות השבעים (Nadel et al., 1977). יתרה מכך, בתחומים מסוימים ידיעת האנגלית היא דרישה הכרחית (Bodankin & Semyonov, 2016; Raijman et al., 2015; Semyonov et al., 2015) ויש לה השפעה ישירה על גובה השכר של העובדים (Lang & Siniver, 2010).

השפה האנגלית היא שפת אימם של העולים מארצות הברית, ויש עבודות רבות בישראל הדורשות את הדוברים אותה ברמה גבוהה. אשר על כן לא אחת נוצרת "הסללה" אל מקומות עבודה דוברי אנגלית (סגל, 2020; Segal & Guetzkow, 2023). מקצועות הדורשים רמה גבוהה של ידיעת השפה האנגלית אכן מזמנים עובדים דוברי אנגלית, כך למשל במקרה של עבודה בתחום גיוס הכספים בישראל (Segal & Guetzkow, 2023). כמו כן, הדבר מאפשר קליטה טובה מבחינת התעסוקה, אך ניכר כי העבודה במשרות כאלה מגבילה את ההזדמנויות של מהגרים לפתח קשרים חזקים עם מי שאינם דוברי אנגלית בישראל (סגל, 2020; Amit, 2012). זאת ועוד,

היא גם מפחיתה את הצורך שלהם ללמוד עברית ברמה טובה (Raijman et al., 2015).

מחקרים מראים כי העולים דוברי האנגלית משתלבים בצורה מיטבית, כפי שבא לידי ביטוי במדדים של שיעור העסקה, הכנסה גבוהה יחסית ושביעות רצון כללית מהחיים בישראל. כל זאת בזמן שהם משמרים את שפת המקור שלהם וקשרים עם מדינת המוצא (ארצות הברית או קנדה). עם זאת, שליטתם באנגלית עשויה להוביל גם לבידוד מסוים מהחברה הכללית ולצמצום הצורך או הרצון לרכישת השפה העברית.

ראיונות במחקר הגירה

במחקר הגירה רבים נעשה שימוש נרחב בראיונות כדי למפות פרקטיקות, זהויות ומוסדות המאפשרים קשרים טראנס-לאומיים של מהגרים (Golbert, 2001; Itzigsohn et al., 1999). מחקרים אחדים (למשל, Levitt & Glick Schiller, 2004; Zapata-Barrero & Yalaz, 2018) אף ממליצים כי מחקרי הגירה יתמקדו בראיונות ככלי מחקרי מוביל. לטענת החוקרים שיטה זו מאפשרת חקר מעמיק של היבטים שונים בהגירה, ובכללם הגירה טראנס-לאומית. יש לתת את הדעת לכך שבמקרים אלה זהות המראיין – ובמיוחד אם גם הוא מהגר – וכן שפת הריאיון הופכים לסוגיות חשובות.

מספר חוקרים התייחסו למחקרי ראיונות, וככלל הראו כי הריאיון הוא כלי אפקטיבי למחקר הבוחן תפיסות, רגשות ומסגרות התייחסות של המראיינים. בורדייה (Bourdieu, 1996) טען כי ריאיון הוא כלי חיוני להבנת המציאות החברתית של המראיין. לפיכך הוא הציע לכלול בו גם תיאורים של המציאות "האובייקטיבית" וגם תיאורים של תחושות המראיין כלפיה. כדי לעשות זאת יש לאפשר למראיין לתאר חוויות אישיות ומקצועיות. עוד טען בורדייה כי הפרט המראיין משמש גם כמייצג של החברה שבתוכה עוצבה זהותו, באמצעות מושג ה"הביטוס" (habitus). בהתאם לכך, ריאיון עם פרט בודד יכול לספק תובנות רחבות יותר על החברה שממנה הוא מגיע. כמו בורדייה, גם אליסון פיו (Pugh, 2013) טענה כי ראיונות עומק הם כלי יעיל להבנת התרבות ורבידה העמוקים. זאת ועוד, ניתוח שפתו של המראיין ורמזים לא מילוליים חושף את מסגרת ההתייחסות של המראיין, ותיאורי הרגשות שלו תורמים להבנת תפיסתו האישית ולהבנת האופן שבו הוא חווה ומפרש את רגשותיו. ג'וסלסון (Josselson, 2015) טענה כי ראיונות משמשים להבנת המשמעות שאנשים מעניקים לחייהם, לחוויותיהם ולמוסדות החברתיים שבהם הם פועלים. גישה זו מדגישה כי הפרט אינו רק עד פאסיבי למציאות החברתית, אלא גם גורם פעיל הבונה אותה ומפרש אותה. בהתאם לכך, מטרת הריאיון אינה למדוד או לחזות התנהגות, אלא להבין פרשנויות ורגשות. טבורי (Tavory, 2020) טען כי הריאיון הוא בוזמנית גם חלון לתוך מצבים אחרים וגם מצב מחקרי בפני עצמו. לפיכך אפשר ללמוד ממנו לא רק על ההקשר הספציפי של הריאיון אלא גם על הקשרים רחבים יותר.

מלבד הבנת מסגרת ההתייחסות והרגשות, עניינו העיקרי של מאמר זה הוא השפה המדוברת בראיונות. בן-עזר (2007) ערך ראיונות עם עולים מאתיופיה, וציין כי מוצאו (כמי שאינו אתיופי) השפיע על תחושות המראיינים כלפיו. הוא ניסה להתגבר על כך באמצעות מחוות שנועדו ליצור תחושת קרבה. בן-עזר התייחס לריאיון ככלי לשמיעת נרטיבים אישיים, אשר שזורים באופן שבו המראיינים מספרים את סיפורם. לדבריו, כך ניתן להבין כיצד המראיין תופס את ההיבטים החברתיים של חוויותיו – תהליך שהוא מכנה "אמת נרטיבית" (narrative truth).

לומסקי־פדר ורפפורט (2007) מצאו במחקרן שעסק בראיונות עם עולות מברית המועצות לשעבר כי מבין המרואיינות היו כאלו שביקשו להתראיין ברוסית בשל רצונן להתבטא בצורה מדויקת יותר. אחרות העדיפו להתראיין בעברית, מתוך רצון להדגיש את שליטתן בשפה ולקדם את השתלבותן בישראל. לדברי החוקרות, האפשרות להתראיין בעברית העצימה אותן וחיזקה את תחושת השייכות שלהן.

מחקר זה בוחן את מסגרות ההתייחסות והרגשות שהובעו בראיונות שהתקיימו, את השפה המדוברת בריאיון ואת תהליך הריאיון עצמו – וזאת בהשוואה לתוכן הנמסר בראיונות ולספרות המחקר בנושא ראיונות וספרות המחקר בנושא עלייה מצפון אמריקה לישראל. כך מממש המחקר את התפיסה שהציג טבורי (Tavory, 2020) כי הריאיון הוא בו זמנית חלון למצבים אחרים וגם מצב מחקרי בפני עצמו.

שיטת המחקר

המחקר התבסס על ראיונות בגישה של "ריאיון נרטיבי מונחה". הבחירה בגישה זו נעשתה כדי להימנע מהנחות מוקדמות בנוגע לשאלות שיופנו למרואיינים או לתחומים שייבחנו, וכך לאפשר למרואיינים להציג את תפיסותיהם האישיות בנושאים כגון מקום העבודה, קשרים חברתיים ותהליכי קליטה בישראל.

במסגרת המחקר רואיינו 67 עולים מצפון אמריקה (ארצות הברית וקנדה) – 34 גברים ו־33 נשים – בטווח גילים רחב – משנות העשרים לחייהם ועד מרואיינים בשנות השבעים לחייהם. כמו כן רואיינו שתי עולות שעזבו את ישראל ועולה נוספת שהייתה לפני עזיבה. המדגם היה הטרוגני מבחינת זמן מגורים בארץ (משנה אחת ועד למעלה מ־40 שנים), מקום יישוב (עיר או יישוב קטן), אזור מגורים (צפון, מרכז ודרום) ורמת דתיות.

גיוס המרואיינים נעשה בכמה דרכים: פנייה אישית למכרים, פרסום ברשתות חברתיות (ובפרט בקבוצות ייעודיות לעולים מצפון אמריקה), הפניות מארגונים המסייעים לעולים בישראל (כגון "נפש בנפש" ו"גבהים") ובאמצעות שיטת "חבר מביא חבר", שבה מרואיינים המליצו על משתתפים נוספים.

הראיונות עסקו במגוון רחב של נושאים הקשורים לחיי העולים בישראל: החיים במדינת המקור, הקשרים המקדימים שלהם עם ישראל (למשל, האם למדו עברית טרם הגעתם), תהליך קבלת ההחלטה לעלות לישראל, ההכנות לעלייה, הקליטה הראשונית, ההשתלבות החברתית והתעסוקתית, תהליך חיפוש העבודה ומעבר בין תחומי עיסוק. כמו כן המרואיינים נשאלו על הקשרים שנותרו להם עם מדינת המוצא (משפחה, חברים, עבודה, קשרים פוליטיים) ועל פעילויות פנאי כחלק מהשתלבותם בישראל. נוסף על כך נבחנה התחושה האישית של המרואיינים כלפי החברה הישראלית, מקום העבודה וסביבת המגורים.

תשומת לב מיוחדת הוקדשה לשפת הריאיון. בהסתמך על מחקרן של לומסקי־פדר ורפפורט (2007), שהצביעו על החשיבות של שפת הריאיון במחקרי הגירה, ניתנה למרואיינים האפשרות לבחור לערוך את הריאיון בעברית או באנגלית וכן האפשרות לעבור בין השפות במהלך הריאיון. בחירה זו נועדה ליצור מרחב בטוח ומכיל למרואיינים וכן לבחון את נוחות התקשורת ואת היחס של המרואיינים לשפת המקום ולשפת המקור שלהם. כל הראיונות הוקלטו ותומללו. לשם שמירה על פרטיות, המרואיינים מצוינים בשם פרטי בדוי, וכל פרט מזהה הוסר כדי להבטיח את אנונימיות המשתתפים.

ממצאים

שימוש בשפה במהלך הריאיון

מבין כלל הראיונות, 21 התנהלו רק בעברית או בעיקר בעברית. בעוד שהיו מרואיינים ששלטו היטב בשפה העברית, היו כאלו שהתקשו לבטא את עצמם. קושי זה בא לידי ביטוי בשימוש תכוף במילים ובביטויים באנגלית, בשגיאות דקדוקיות או בעצירות תכופות לצורך חיפוש אחר מילים מתאימות. עשרה מבין הראיונות התחילו בעברית אך מהר מאוד המרואיינים עברו לדבר באנגלית. כמו כן, מרואיינים רבים השתמשו בביטויים באנגלית כאשר התייחסו לשירותים, מוסדות או דמויות בישראל (למשל, "מס הכנסה", "עלייה" או "נפש בנפש") במקום להשתמש במקבילותיהם העבריות.

מרואיינים שעלו לישראל זמן קצר לפני הריאיון (עד ארבע שנים) נטו להתראיין באנגלית. עם זאת, אי אפשר לקבוע בוודאות כי משך השהות בישראל הוא הגורם העיקרי שהשפיע על בחירת שפת הריאיון, שכן גם מרואיינים שחיו בישראל למעלה מעשור – ולעיתים אף מעל 20 או 30 שנה – בחרו להתראיין באנגלית. כמו כן נראה כי לבחירה באנגלית או בעברית אין קשר להיבטים תעסוקתיים של המרואיינים, שכן חלק מהמרואיינים שהתראיינו באנגלית החזיקו במשרות בכירות, כולל תפקידים בחברות הייטק, בשירות הציבורי ובקרנות פילנתרופיות. כך למשל, מבין שני מרואיינים שכינהו כחברי מועצות ערים, אחד בחר להתראיין בעברית והאחר באנגלית.

נראה כי הגורמים העיקריים שהשפיעו על השפה הנבחרת היו תחושת ההשתלבות בישראל והרגשות של המרואיינים. רוב המרואיינים שבחרו להתראיין בעברית העידו כי הם עובדים בסביבות דוברות עברית, ואילו הראיונות באנגלית היו ברובם עם מרואיינים העובדים בסביבות שבהן הדומיננטיות הלשונית היא אנגלית. כמו כן, מרואיינים שבחרו להתראיין באנגלית ציינו יותר מאחרים חוויות של חוסר השתלבות בחברה הישראלית, ואחדים מהם אף הצהירו במפורש כי הם לא מרגישים חלק מהחברה הישראלית. יתרה מכך, גם אלו שהביעו שביעות רצון מחייהם בישראל – הן בהיבט החברתי הן בהיבט התעסוקתי – תיארו תחושות של זרות. יש לציין כי רוב הראיונות התקיימו באנגלית בלבד, בעיקר בקרב מי שעלו לישראל זמן קצר לפני הריאיון, אך היו גם מרואיינים שחיו בישראל יותר מעשור ובכל זאת העדיפו להתראיין באנגלית, בטענה כי אין הם מרגישים בנוח לדבר עברית או לא מסוגלים לנהל שיחה שלמה בעברית.

עוד נמצא קשר בין הרגשות שהובעו בראיונות לבין השפה שבה הריאיון התנהל. מרואיינים שהתראיינו בעברית נטו להשתמש במונחים חיוביים. כך למשל ליזה תיארה את ביקורה הראשון בישראל כ"חוויה מדהימה", ואילו רייצ'ל, שהתראיינה באנגלית, ציינה כי היא "לא מצליחה להשתלב תעסוקתית בישראל", אף שהיא עובדת (במשרה חלקית). הריאיון עם רייצ'ל היה קשה במיוחד מבחינה רגשית; היא סיפרה כי היא חיה בהתנחלות קטנה ללא דוברי אנגלית, מה שגורם לה להרגיש מנותקת חברתית ומקצועית, אך הוסיפה כי החיים במקום חשובים לה ולמשפחתה מבחינה אידאולוגית.

עם זאת, אי אפשר לקבוע כי שפת הריאיון קשורה באופן מובהק לתחושת השייכות של המרואיינים, שכן בקרב אלו שהתראיינו באנגלית היו שצינו כי הם חלק מסביבה חברתית חיובית ותוססת, ולעומת זאת באחד מהראיונות בעברית ציין מרואיין בכיר בשירות הציבורי ובארגונים שונים בישראל כי מאז ומתמיד הרגיש "אאוטסיידר" בישראל, פעמים רבות גם בהשוואה לכפופים לו.

מציאת עבודה

מקרב המרואיינים יש שמצאו עבודה עוד טרם עלייתם לישראל או מצאו עבודה בקלות יחסית לאחר העלייה. לעומת זאת, היו מרואיינים שתיארו תהליכים מאתגרים ומתמשכים יותר. ככלל, העולים שרואיינו הצליחו להשתלב בשוק העבודה – הם מצאו תפקידים שהסבו להם סיפוק, וגם אלו שהחליפו עבודות דיווחו על תהליך פשוט יחסית שבסופו מצאו עבודה לרוחם.

דיווחי המרואיינים מלמדים על מגוון רחב של תחומי תעסוקה: גיוס כספים, נציגות של קרנות פילנתרופיות, עבודה בחברות הייטק ישראליות, עיסוק בכלי תקשורת באנגלית, הוראה, עריכת דין (עם רישיון ישראלי), רופא שיניים שעיקר פעילותו בארצות הברית, איש שיפוצים, מתווכת דירות, מוכר פרחים ואף בכירים בשירות הציבורי. רבים מהמרואיינים עוסקים בתחום השיווק, בעיקר בשיווק בינלאומי. מכך ניכר כי גם אם חלק מהמרואיינים עבדו בעבודות שדרשו את השפה האנגלית, אחרים עבדו בשלל תחומים שלא דווקא דורשים זאת.

מרואיינים אחדים ציינו כי נערכו לעבודה בישראל מבעוד מועד, לפעמים אף שנים לפני המעבר. למשל, פסיכולוגית שרואיינה סיפרה כי "לפני שעברתי, ידעתי שאעבור, וכל שנה הנעתי לישראל והשתתפתי בכנס שנתי, ונפגשתי עם אנשים בתחום". אחד מעורכי הדין שרואיינו סיפר כי תכנן לעבוד כמה שנים כעורך דין בניו יורק כדי לעלות לישראל ולקבל פטור מבחינות הלשכה כדי שלא יצטרך להיבחן בעברית.

אחדים מהמרואיינים ציינו כי רמת השליטה שלהם בעברית מילאה תפקיד מרכזי בבחירת מקום העבודה. חלקם הדגישו כי חוסר היכולת שלהם לתקשר בעברית באופן מספק מנע מהם לבחור בתפקידים מסוימים, ואילו אחרים הרגישו כי נאלצו להתפשר. לדוגמה, הארי, אשר מתגורר בישראל כבר עשור, תיאר את כניסתו לחברה הראשונה בישראל כך:

עשיתי אולפן, לא סיימתי אותו, היה לי קשה מדי. הייתה מודעה באולפן שמחפשים דוברי אנגלית למוקד און-ליין, התראיינתי, ראיינו שלושים איש וקיבלו אותנו. זה כל מי שהכרתי בישראל, האנשים בחדר ההוא שהיו דוברי אנגלית או ישראלים שגדלו בארצות הברית או דרום אפריקה. וקצת שנולדו בישראל, אבל לא ביליתי איתם הרבה.

בהמשך הריאיון ציין הארי כי כל עבודותיו בישראל דרשו שימוש בשפה האנגלית וכי הוא לא שוקל תפקידים אחרים בשל חוסר שליטה מספקת בעברית. ראוי לציין כי כל הריאיון עם הארי נערך באנגלית.

הריאיון עם מאיר, בעל חברת שיפוצ בתים המתגורר בישראל כעשור, נערך אף הוא באנגלית, וכך תיאר מאיר את מצבו: "הלקוחות שלי כולם דוברי אנגלית. העברית שלי, כפי שאני מסביר, אינה מספקת – אני מעדיף להבין את הלקוחות בצורה מדויקת". כלומר חוסר השליטה של מאיר בעברית לא מפריע לו בעיסוקו המקצועי.

לעומת מאיר, היו שצינו כי אי-השליטה בשפה העברית מגבילה את יכולתם למצוא עבודה. כך לדוגמה סיפרה לאה, פסיכולוגית שעלתה מארצות הברית כחמש שנים לפני הריאיון וגרה בהתנחלות קטנה:

התחלתי לעבוד רק לאחרונה. ניסיתי מאוד כאשר פתחתי פרקטיקה פרטית, בניתי אתר אינטרנט ופרסמתי באתרים כמו ג'ינגלו, אך לא הושג כלום. כעת, יש לי שני לקוחות בירושלים שמגיעים כל יום ראשון, ואני עובדת גם במקום נוסף כפסיכולוגית חינוכית, לא קלינית. אני מוצאת קושי עם השפה, ואני לא שולטת בעברית ברמה מספקת.

בהמשך לאה ציינה כי היא עובדת אך ורק עם דוברי אנגלית, והדגישה את הקושי ביצירת קשרים עם אמריקאים שגרים בישראל ואת ההשפעה שיש לכך על יכולתה להתבסס מבחינה מקצועית.

נקודה מרכזית שעלתה במספר ראיונות היא היתרון המשמעותי שיש לשליטה בשפה האנגלית והניסיון שצברו העולים. ג'רמי הוא עובד הייטק שבעת הריאיון התגורר בישראל כארבע שנים. הוא סיפר על עבודה שעסק בה עוד לפני שהגיע לארץ. בארצות הברית הוא היה משך שנים אחדות פעיל בארגון לובי אמריקאי, ותכנן את עלייתו לארץ לאורך זמן. במהלך תקופה זו ביקר בישראל כמה פעמים ואף רכש דירה בעיר שבה קהילה גדולה דוברת אנגלית. באחד מן הביקורים נקרתה בפניו הזדמנות לעבוד כיועץ לשר המתמחה בפוליטיקה אמריקאית ובאנגלית. ג'רמי תיאר תחושת בדידות בעבודה זו, שמקורה בכך שרוב הפעילות נעשית באנגלית וכן בחוסר השליטה שלו בעברית, אך הדגיש כי זכה להערכה מצד עמיתיו. בסיום עבודתו כיועץ מצא עבודה בחברת הייטק. מקרה זה ממחיש כי ידיעת האנגלית עשויה לסייע בקבלת תפקיד טוב, ולעומת זאת חוסר השליטה בעברית לא בהכרח משפיע לרעה על מעמד העובדים או על הערכת העמיתים.

מרואיינת שעבדה כמגייסת כספים בעמותה ישראלית וגרה בישראל במשך שש שנים הדגישה כי בחרה להתמקצע במגזר האזרחי מתוך רצון להשפיע על המציאות בישראל:

אם אני רוצה לעבוד בחברה אזרחית, בעמותה, יש לי כישרון ויכולת שאין לרבים בישראל – אני דוברת אנגלית כשפת אם. זהו היתרון היחסי שלי, וזו הנישה שלי. הבנתי מהר שזה מתאים לי מאוד – אני יכולה לעבוד בתפקיד קל יחסית, ותמיד יש דרישה לדוברי אנגלית בגיוס כספים בעמותות. אני אוהבת לכתוב, ואני טובה בזה, והם מעריכים אותי, דבר שמאפשר לי להחזיק בתפקיד משמעותי בארגון, גם כשהגעתי לישראל.

לצד אלו שעיסוקם קשור לרקע התרבותי והחברתי שלהם, היו מרואיינים שצינו כי בחירת המקצוע שלהם קשורה לגורמים אחרים. כך למשל פול, שעסק משך 20 שנים בייבוא של כלי מטבח, או מאיר שעבד כצבע, אשר העיד כי העדיף לעבוד עם דוברי אנגלית בשל התנהלות נוחה יותר.

השתלבות במקום העבודה

אחדים מבין המרואיינים דיווחו כי העבודה בישראל חשפה אותם לאינטראקציה יומיומית עם דוברי עברית, דבר ששיפר את יכולת ההבנה והדיבור שלהם בשפה. כמו כן הם ציינו כי קולגות דוברי עברית נרתמו לסייע להם בלימוד השפה. אולם מרואיינים אחרים דיווחו כי הם לא שולטים מספיק בעברית. מהממצאים עולה שמרואיינים אלו עובדים בעיקר עם דוברי אנגלית.

באופן כללי, המרואיינים שצינו כי עבדו או שהם עובדים בסביבות דוברות עברית דיווחו על השתלבות טובה יותר בישראל, גם מבחינה חברתית. ממצא זה תומך בממצאים של מחקרים קודמים שהראו כי שליטה בעברית מקדמת את ההשתלבות התעסוקתית ומשפיעה גם על השכר (אמית, 2012; Amit & Riss, 2013; Amit, 2012; Chiswick & Repetto, 2000).

מרבית המרואיינים לא דיווחו על אפליה בהיבטים של שכר, מעמד מקצועי או תחושת שייכות. עם זאת, מספר מרואיינים התמודדו עם קשיים בהשתלבות במקום העבודה, אך הם ציינו כי הם מקבלים תמיכה מעמיתים. אשר למעמדם התעסוקתי, רבים הדגישו כי הם זוכים להכרה ולהערכה מצד חבריהם לעבודה.

באופן כללי, האווירה במקום העבודה תוארה על ידי המרואיינים כחיובית ונעימה. כך למשל אליסון – שעלתה לישראל עשר שנים לפני כן – דיווחה על תחושת נינוחות בתפקידה כמגייסת כספים בעמותה. עוד היא ציינה את התרומה של ידיעת השפה האנגלית ליכולת שלה להשתלב בתפקיד זה.

מרואיינים שעבדו בסביבות דוברות עברית ציינו את היתרונות בהיבט הלשוני והתרבותי. הם הרגישו כי העבודה בסביבה זו מסייעת להם לשפר את ידיעת השפה, להכיר את החברה הישראלית ולהיטמע בה. לדוגמה, דן, שהתראיין באנגלית ועבד בתפקיד דובר בעמותה שבה השפה המדוברת היא עברית, ציין כי הוא נהנה מהזדמנות ללמוד על פוליטיקה ישראלית מאנשים בעלי ידע מעמיק בנושא.

ידיעת האנגלית, במיוחד בקרב עולים המתגוררים בישראל במשך שנים ודוברים גם עברית, פותחת בפניהם את האפשרות למלא תפקידים במעמד ייחודי שבהם הם משמשים גשר בין ישראל לצפון אמריקה ולמדינות רבות אחרות. שלמה, העובד כמגייס כספים ונמצא בישראל מעל 30 שנים, תיאר את תפקידו כמתווך בין תרבויות ושפות בזכות שליטתו באנגלית:

זה קודם כול בשפה. אני מדבר על הבחינה של רמת אנגלית מספיק טובה והמתח בין אנגלית מובנת לאוטנטיות. מתי לתת לישראל לידבר שזה אותנטי, וכשאני מדבר אז מבינים אבל זה פחות אותנטי. אבל באמת, זה עניין של שפה – כשאני מלווה מנכ"ל או מנכ"לית שהאנגלית אינה שפת האם, אני גם כותב את הדברים שיגידו המנכ"לים שאני עובד איתם. יש מיילים ואנשים חשובים שיכולים לתת הרבה כסף, שגם אם זה שלושה משפטים, אם הם נעשים לא נכון, יכולים להרוס מערכת יחסים. סך הכול, למרות המבטא, העברית שלי טובה מספיק להבין את הדקויות, גם של התרבות. אני יכול להסביר לישראלים את מה שקורה בצד השני באמצעות ביטויים ודוגמאות, ולכן יש לי יתרון מהמקום הזה.

הנושא של תפקיד במעמד מיוחד עלה גם אצל מרואיינים אחרים, אך בעיקר אצל אלו שנמצאים בישראל עשר שנים ויותר.

מהממצאים עולה כי אי־שליטה מספקת בעברית עשויה להגביל את אפשרויות הקידום ומשפיעה גם על תחושת השייכות של העוללים. כך למשל סיפרה ליאן, שהתראיינה באנגלית:

זה ממש מושך אותי לאחור, בגלל זה אני פחות מסוגלת, בגלל זה אני צריכה יותר עזרה. אני פחות יכולה לבקש העלאת, כי אין מה לעשות, אני צריכה לעבוד על העברית שלי ולשפר אותה. אבל זה קשה. בכל מקרה, זה מה שזה.

חלק מהמרואיינים סיפרו כי הם מוצאים עצמם עובדים בעיקר עם דוברי אנגלית. לדוגמה, עולים שהגיעו לישראל רק שנים ספורות לפני כן, שתחושתם היא כי ידיעתם בעברית אינה מספקת, ציינו כי הם כמעט ולא מדברים עברית במקום עבודתם. כך למשל המקרה של אימי, שסיפרה כי היא כמעט לא מדברת עברית ועובדת במחלקת גיוס כספים במלכ"ר גדול:

בצוות שלנו כולנו דוברי אנגלית, מארצות הברית או קנדה; יש אצלנו בצוות רק אחד שהוא יליד ישראל – ולכן אנחנו מדברים אנגלית. אבל מחוץ לצוות שלנו, בארגון, כולם דוברי עברית – וגם אנחנו.

כאשר נשאלה כיצד הדבר משפיע על העבודה, הסבירה:

ברור שיותר נוח לעבוד עם דוברי אנגלית. אני יכולה להתבטא בצורה מובנת יותר, וזה מקל על יצירת קשרים עם אנשים מרקע דומה לשלך. אך מאחר וברצוני להשתפר בעברית, העבודה בארגון ישראלי שבה מתקיימת גם תקשורת בעברית מהווה עבורי יתרון.

לסיכום, ניכר כי ידיעת האנגלית תורמת להזדמנויות במקום העבודה. בה בעת, לשליטה בשפה העברית יש תפקיד מרכזי ביצירת קשרים ולא אחת גם באפשרויות קידום. לפעמים העבודה באנגלית בסביבת עבודה שבה השפה הדומיננטית היא אנגלית מעכבת את רכישת העברית וייתכן שפוגעת ביכולת להתקדם.

השתלבות חברתית (מחוץ למקום העבודה)

רבים מהמרוויינים ציינו כי בחרו להגיע לישראל ולהתגורר בקהילות דוברות אנגלית (כגון אפרת, בית שמש, רעננה, קטורה, תל אביב או חלק מהאזורים בירושלים) משום שסברו שכך יוכלו לשמור על קשרים עם דוברי אנגלית והקליטה תהיה קלה יותר. מרוויינים אלה ציינו כי קשריהם החברתיים מתנהלים בעיקר באנגלית, והם מרגישים חלק בלתי נפרד מקהילתם. לעומת זאת, עולים אשר בחרו לגור בסביבות שאינן דוברות אנגלית, בעיקר אלו שהגיעו לישראל זמן קצר לפני הריאיון, דיווחו על קשיים חברתיים. בה בעת הם דיווחו כי בזכות כך התקדמו ברכישת העברית.

לאה מתגוררת בהתנחלות קטנה שבה מדברים בעיקר בעברית. שפת הריאיון עימה הייתה אנגלית והיא ציינה כי כמעט אין לה קשרים עם דוברי אנגלית. עוד הוסיפה:

הישוב שלי הוא לא המקום הכי קל לאימא אמריקאית עם ילדים, אבל בטוח עזר לי עם השפה, כי זה לא מקום של קהילה אמריקאית. זה לא קל, קודם כול בגלל השפה כי מדברים עברית, ושנית, כי רוב האנשים ישראלים – אין אחוז גדול של אמריקאים או דוברי אנגלית. אין לך את הנוחות של השפה. יש שניידו שזה דבר טוב כי זה מכריח אותך להיטמע יותר בחברה הישראלית. הילדים שלך יותר ישראלים... אני רואה את פער התרבות ביני לבין הילדים שלי. אני נאחזת בזהות האמריקאית – אני לא יכולה להיפטר ממנה, הרי אני אמריקאית.

עזרא מתגורר בעיר שיש בה קהילה של דוברי אנגלית ושליטתו בעברית נמוכה. הוא הדגיש את הקושי ביצירת קשרים עם ישראלים:

אני כאן, אני מבין הכול – מקשיב לחדשות, קונה בחנויות שבהן מדברים רק עברית, ואנחנו מסתדרים עם סופקים שמדברים עברית. אבל אין לי לקוחות ישראלים ואין לי חבר ישראלי לדבר איתו בעברית. בבית הכנסת אני נוטה ללכת לאזור דוברי האנגלית, כי החברים שלי עולים. ניסינו לארח משפחות ישראליות מהשכונה לארוחות ערב, אבל זה לא הלך. אשתי מסתדרת יותר טוב – היא מדברת עברית עם שכנים וחברים, אבל גם לה אין חברים קרובים דוברי עברית.

גם בקרב עולים שהתמודדו עם מגבלות בשימוש בעברית מתוארים קשיים ביצירת קשרים עם החברה המקומית. הארי, שהתראיין בעבר, סיפר כי בשנה וחצי הראשונות לשהותו בישראל, כאשר עבד במרכז טלפוני שבו השיחות נערכו באנגלית, לא הצליח ליצור קשרים עם ישראלים עקב שעות העבודה הלא תואמות לציבור המקומי. עם זאת, בהמשך הוא תיאר את עצמו כחלק מהקהילה, כאשר קשריו החברתיים נשארו בעיקר במסגרת דוברי האנגלית.

זלמן, שהתראיין בעברית ונמצא בישראל יותר מ־40 שנים, סיפר על מגוריו ביישוב שהוקם על ידי עולים מארצות הברית:

אני מכיר הרבה שלא מדברים עברית. אשתי, שהיא יועצת נישואין, עובדת רק באנגלית. בהתחלה, כשישבנו במושב, דיברנו אנגלית – אפילו כשיש חברים שידעו עברית. אני למדתי עברית בדרך הלא מסורתית – לא באולפן, אלא ברחוב.

מן הראיונות עולה נטייה של העולים למסגר את חוסר שליטתם בעברית באמצעות תפיסות הרווחות ביחס למהגרים שאינם דוברי אנגלית בהקשרים בינלאומיים. לינדה מתגוררת בישראל יותר מעשר שנים. היא יודעת עברית אך בחרה להתראיין באנגלית:

מצד אחד, היה לי תמיד החלום לעלות לישראל, ומצד שני אף פעם לא האמנתי שאישאר כאן. הפחד שלי היה שלא אצליח לדבר עברית. למרות שאני גרה בירושלים ויש הרבה אנשים שמדברים אנגלית, אני לעיתים מרגישה שאני לא מבינה ושקשה לי לתקשר. פעולות יומיומיות כמו ביקור בבנק או קניית דבר מה היו קלות יותר אם יליד הארץ היה עוזר לי. מישהי אמרה לי שהסיבה שאני מרגישה לא בנוח עם העברית היא שהאסוציאציות לגבי מהגרים שלא יודעים אנגלית בארצות הברית שונות – אך בישראל, אם את מדברת רק באנגלית, לא מסתכלים עליך כאילו את טיפשה. זה היה שינוי גדול עבורי.

הנטייה של חלק מהמראיינים לחיות בקהילות דוברות אנגלית מובילה לקשיים בהשתלבות מלאה בחברה הישראלית ולתחושה שהם "לא ישראלים" כפי שהם חושבים שמצופה מהם. עם זאת, עולים שלמדו עברית שולטים בה ברמה טובה מתארים תחושת שייכות ויכולת לשלב את הזהות האמריקאית עם החיים בישראל ולתרום לחברה בישראל.

דיון ומסקנות

מחקר זה בחן את משמעות השימוש בשפה בראיונות מחקרניים עם מהגרים. המחקר מאיר את תפקידן של שפת המקור (אנגלית במקרה זה) ושפת היעד (עברית) עבור עולים שהגיעו בצפון אמריקה ואת תפקידה של השפה בקליטתם בישראל.

ממצאי המחקר נאספו כולם באמצעות ראיונות, ולכן מעבר לתוכן שנמסר בריאיון, ישנה חשיבות גם לאופן מסירתו. מחקרים קודמים שעסקו בראיונות עם עולות דוברות רוסית (לומסקי־פדר ורופפורט, 2007) או עם עולים מאתיופיה (בן־עזר, 2007) הצביעו על חשיבות השפה והאינטראקציה בין המראיין למראיין, לרבות בחירת השפה והמחוות הגופניות. בהתאם, בחירתם של המראיינים באיזו שפה לדבר בריאיון משקפת את רמת השליטה שלהם בעברית, את יחסם לשפה ואת מידת הנוחות שלהם להשתמש בה.

בדומה לממצאים של מחקרים קודמים (לדוגמה, Rajiman et al., 2015; Semyonov & Rajiman, 2015; Semyonov et al., 2015), גם מחקר זה מראה כי רמת ההבנה של השפה המקומית משפיעה על השתלבותם החברתית והתעסוקתית של העולים. נמצא כי ידיעת העברית מסייעת להשתלבות חברתית ותעסוקתית, ובמקביל האנגלית מאפשרת להם להשתלב במשרות מסוימות ולבנות קשרים עם קהילת דוברי האנגלית בישראל. מרבית המראיינים עובדים בישראל ומרוצים מהחיים כאן, כפי שנמצא גם במחקרים קודמים (Amit, 2012; Amit & Riss, 2014; Bodankin & Semyonov, 2016; Semyonov et al., 2015).

אשר לשפה, נמצא כי העולים עובדים בעיקר במקומות עבודה שבהם נדרשת שליטה באנגלית, בדומה למה שתואר בספרות המחקר (למשל אצל סגל, 2020). זאת ועוד, השליטה באנגלית נחשבת בעיני רבים מהם לנכס המאפשר להם לשמש מקשרים בין החברה הישראלית לחברה האמריקנית ולעבוד במשרות כמו גיוס כספים ופילנתרופיה (Segal & Guetzkow, 2023). מנגד, אי־שליטה בעברית מגבילה את יכולתם לקשור קשרים עם ילידי ישראל, אף זאת בדומה למה שכבר ידוע מהספרות בתחום (Amit, 2012; Amit & Bar-Lev, 2016).

מראיינים ששליטתם בעברית נמוכה ובחרו להתראיין באנגלית דיווחו על אתגרים בלימוד השפה העברית, אך ציינו כי מצבם התעסוקתי והחברתי נוח. עם זאת, רבים מהם הדגישו את מגבלות התעסוקה והחברה בשל אי־ידיעת עברית. חלקם ציינו כי אינם חשים "ישראלים" במלוא מובן המילה וכי קיימת ציפייה – מצידם או מצד החברה – להשתלבות עמוקה יותר. עם זאת, רבים לא חוו דרישה מפורשת לכך מצד הסביבה, מה שמעיד על ציפיות פנימיות שלהם עצמם.

ניכר כי אחת הסיבות לכך שחלק מהעולים לא למדו עברית נעוצה ביכולתם להתנהל בישראל באנגלית בלבד. רבים מן המראיינים, גם אלו שרמת העברית שלהם בסיסית, ציינו כי הם חשים עצמם חלק מהחברה הישראלית ומסוגלים להשפיע בה באמצעות עבודתם. נוסף על כך, נמצא כי מראיינים המתגוררים בישראל פרק זמן ארוך יותר שולטים טוב יותר בעברית, אך לא בהכרח בוחרים להשתמש בה בראיונותיהם.

בהקשר של ראיונות מחקריים, הממצאים מאששים את טענתו של טבורי (Tavory, 2020) כי הראיון מספק תובנות לא רק בעניין התוכן הנאמר אלא גם על הקשרים חברתיים רחבים יותר. התאמה בין ממצאי מחקר זה לבין ממצאים של מחקרים קודמים מחזקת את ההבנה כי תהליך הראיון עצמו משקף היבטים רבים בחייהם של המרואיינים, ולפיכך אפשר להסתמך עליו במחקרי הגירה עתידיים. יתרה מכך, העובדה שהמחקר הנוכחי אינו מתיימר לספק תובנות על השתלבות העולים אלא מאשש ממצאים קודמים, מחזקת את תקפותו של כלי הראיונות במחקרי הגירה.

הפרשנות לשפה העברית ולמשמעות של "להיות ישראלי" באה לידי ביטוי במחקר זה לא רק בתוכן הנמסר, אלא גם בבחירת השפה ובאופן מסירת הדברים. מרואיינים שהדגישו את הישראליות שלהם נטו לדבר בעברית, בעוד שאחרים – גם אלו שהביעו שביעות רצון מחייהם בישראל – תיארו מצבים שבהם חוו תחושת זרות. לפיכך, הראיונות שנותחו כאן מחזקים את התפיסה כי ראיונות הם כלי מחקרי שמאפשר להבין את הפרשנות של המרואיינים להקשר חייהם (Bourdieu, 1996; Josselson, 2015; Pugh, 2013), וזאת באמצעות האפשרות להשוות בין תוכן הראיונות לתהליך הראיונות במחקר רחב ומקיף.

האם אפשר להשוות את ממצאי המחקר ומסקנותיו לאלו של לומסקי-פדר ורופפורט (2007) לגבי עולות דוברות רוסית? התשובה לכך היא חיובית, למרות ההבדלים בין השפות ובין משתתפי המחקר. מרואיינים שבחרו להתראיין בעברית הדגישו עד כמה חשוב להם להיות "ישראלים". לעומת זאת, מרואיינים שבחרו להתראיין באנגלית ציינו כי אידיעת העברית מגבילה אותם והביעו רצון לשלוט בעברית ברמה גבוהה יותר. אחת המרואיינות שבחרה לדבר באנגלית אף ציינה כי נטתה לתפוס את עצמה באופן דומה להתייחסות של אמריקאים למהגרים לארצות הברית שלא דוברים אנגלית, וכי נדרש לה זמן רב להבין כי אין זה כך.

כמובן, התמונה העולה מן המחקר מורכבת יותר מהבחנה בין השתלבות בעברית ואי-השתלבות לדוברי האנגלית. כפי שעלה מן הראיונות, גם מרואיינים שלא שלטו בעברית ציינו כי הם מסופקים מעבודתם ויש להם חיי חברה וזוגיות טובים. גם מי שהעברית שלהם טובה לעיתים עברו בין עברית ואנגלית בראיון ולא ניכר כי חשו מבוכה או אי-נחת מכך.

חשוב לציין כי כל הראיונות נערכו על ידי חוקר יליד ישראל, דבר שהיה עשוי להשפיע על המרואיינים בכמה אופנים, למשל ניסיון להתאים את עצמם אליו או ניסיון להסביר תפיסות שלדעתם ייתכן שלא היו מובנות לו במלואן.

לסיכום, מאמר זה מדגיש את חשיבות הראיונות ככלי מחקרי להבנת תהליכי קליטה והגירה. בניגוד למחקרים כמותיים וסקרים שמספקים מידע סטטיסטי, ראיונות מאפשרים "קשב כפול" – לתוכן הנאמר ולאופן שבו הוא נמסר. העובדה שממצאי המחקר תואמים לממצאים של מחקרים קודמים מחזקת את מהימנותו של מחקר הראיונות ככלי חשוב במחקרי הגירה, ובכך המחקר תורם הן להרחבה והעמקה של כלי הראיון המחקרי של מהגרים, ובמקביל מציע בחינה של ראיונות אלו ככלי מחקרי.

רשימת מקורות

- אמית, ק' (2012). שביעות הרצון של עולים מארצות המערב מהחיים בישראל. **הגירה**, 1, 80–97.
- בן-עזר, ג' (2007). **המסע: סיפורי המסע של יהודי אתיופיה 1977–1985**. מודן.
- הרצוג, ח' (4102). דרכים לדעת – דמיון של התנגדות: מבט פמיניסטי על ריאיון העומק בחברה מרואיינת. בתוך מ' קרומר-נבו ואחרות (עורכות), מתודולוגיות מחקר פמיניסטי (עמ' 23–35). הקיבוץ המאוחד.
- לומסקי-פדר, ע' ורפפורט, ת' (2007). לדבר בשפתם? – זרות, בית ויחסי כוח בריאיון עם מהגרים. **מגמות**, 4, 636–654.
- מרומ, ש' (2014). חשיבות השפה העברית לשילוב ולקידום האוכלוסייה הערבית בשוק התעסוקה. **גדיש, יד**, 120–146.
- סגל, ע"ע (2020). תעסוקה כחלק מתהליך ההגירה של עולים מארצות הברית לישראל. **הגירה**, 10, 120–140.
- Amit, K. (2012). Social integration and identity of immigrants from the FSU, Western countries and Ethiopia in Israel. *Ethnic and Racial Studies*, 35(7), 1287–1310.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2011.602091>
- Amit, K., & Bar-Lev, S. (2016). The formation of transnational identity among French immigrants employed in French-speaking companies in Israel. *International Migration*, 54(3), 110–124.
<https://doi.org/10.1111/imig.12239>
- Amit, K., & Riss, I. (2013). The duration of migration decision-making: Moving to Israel from North America. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 39(1), 51–67.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2013.723246>
- Amit, K., & Riss, I. (2014). The subjective well-being of immigrants: Pre- and post-migration. *Social Indicators Research*, 119(1), 247–264.
<https://doi.org/10.1007/s11205-013-0492-7>
- Bodankin, M., & Semyonov, M. (2016). Geo-cultural origin and economic incorporation of high-skilled immigrants in Israel. *Population, Space and Place*, 22(5), 471–486.
<https://doi.org/10.1002/psp.1934>
- Bourdieu, P. (1996). Understanding. *Theory, Culture & Society*, 13(2), 17–37.
<https://doi.org/10.1177/026327696013002002>
- Castles, S., De Haas, H., & Miller M, J. (2020). *The age of migration: International population movements in the modern world* (6th ed.). The Guilford Press.

- Chiswick, B. R., & Huang, J. (2008). The earnings of American Jewish men: Human capital, denomination, and religiosity. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 47(4), 694–709. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2008.00433.x>
- Chiswick, B. R., & Miller, P. W. (2002). Immigrant earnings: Language skills, linguistic concentrations and the business cycle. *Journal of Population Economics*, 15(1), 31–57. <http://www.jstor.org/stable/20007799>
- Chiswick, B. R., & Miller, P. W. (2007). *The economics of language: International analyses*. Routledge.
- Chiswick, B. R., & Repetto, G. (2000). *Immigrant adjustment in Israel: Literacy and fluency in Hebrew and earnings* [IZA Discussion Papers, No. 177]. The Institute for the Study of Labor (IZA).
- Chris, K., & Machiko, K. (1998). Motivation to learn and teach English in Slovenia. *Educational Studies*, 24(3), 345–351. <https://doi.org/10.1080/0305569980240307>
- Dávila, L. T. (2008). Language and opportunity in the land of opportunity: Latina immigrants' reflections on language learning and professional mobility. *Journal of Hispanic Higher Education*, 7(4), 356–370. <https://doi.org/10.1177/1538192708321652>
- De Santis, G. (1980). Interviewing as social interaction. *Qualitative Sociology*, 2, 72–98. <https://doi.org/10.1007/BF02390159>
- Diekmann, I., & Fröhlich, J. J. (2020). How can migrants' language proficiency be measured? A discussion of opportunities and challenges when studying the impact of language skills on social position. *Migration Letters*, 17(5), 695–704.
- Glick Schiller, N. (2009). A global perspective on migration and development. *Social Analysis*, 53(3), 14–37. <https://doi.org/10.3167/sa.2009.530302>
- Golbert, R. (2001). Transnational orientations from home: Constructions of Israel and transnational space among Ukrainian Jewish youth. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 27(4), 713–731. <https://doi.org/10.1080/13691830120090467>
- Guarnizo, L. E., Portes, A., & Haller, W. (2003). Assimilation and transnationalism: Determinants of transnational political action among contemporary migrants. *American Journal of Sociology*, 108(6), 1211–1248. <https://doi.org/10.1086/375195>
- Hakuta, K. (1992). The gift of bilingualism. In *Proceedings of the Esther Katz Rosen Symposium on the Psychological Development of Gifted Children*. American Psychological Association.

- Hammersley, M. (2003). Recent radical criticism of interview studies: Any implications for the sociology of education? *British Journal of Sociology of Education*, 24(1), 119–126.
<https://doi.org/10.1080/01425690301906>
- Ilyosovna, N. A. (2020). The importance of English language. *International Research Parks*, 2(1), 22–24.
- Itzigsohn, J., Dore Cabral, C., Hernandez Medina, E., & Vazquez, O. (1999). Mapping Dominican transnationalism: Narrow and broad transnational practices. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), 316–339. <https://doi.org/10.1080/014198799329503>
- Jiménez, T. R. (2017). *The other side of assimilation: How immigrants are changing American life*. University of California Press.
- Josselson, R. (2015). *Interviewing for qualitative inquiry: A relational approach*. The Guilford Press.
- Lang, K., & Siniver, E. (2010). The return to English in a non-English speaking country: Russian immigrants and native Israelis in Israel. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 9(1), Article 50.
- Leshem, E., & Shuval, J. T. (Eds.). (1998). *Immigration to Israel: Sociological perspectives*. Transaction Publishers.
- Levitt, P., & Glick Schiller, N. (2004). Conceptualizing simultaneity: A transnational social field perspective on society. *International Migration Review*, 38(3), 1002–1039.
<https://doi.org/10.1111/j.1747-7379.2004.tb00227.x>
- Martinez, B. P., & Portes, A. (2021). Bilingualism and achievement in the Spanish second generation: A longitudinal study. *Ethnic and Racial Studies*, 45(10), 1825–1845.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2021.1981967>
- Munandar, I. (2015). How does English language learning contribute to social mobility of language learners? *AL-TA'LIM Journal*, 22(3), 236–242.
- Nadel, E., Fishman, J. A., & Cooper, R. L. (1977). English in Israel: A sociolinguistic study. *Anthropological Linguistics*, 19(1), 26–53. <http://www.jstor.org/stable/30027459>
- Oktaviani, A., & Fauzan, A. (2017). Teachers' perceptions about the importance of English for young learners. *Linguists: Journal of Linguistics and Language Teaching*, 1(1), 1–15.
- Piore, M. J. (1979). *Birds of passage: Migrant labor and industrial societies*. Cambridge University Press.

- Pugh, A. J. (2013). What good are interviews for thinking about culture? Demystifying interpretive analysis. *American Journal of Cultural Sociology*, 1(1), 42–68.
<https://doi.org/10.1057/ajcs.2012.4>
- Raijman, R. (2015). *South African Jews in Israel: Assimilation in multigenerational perspective*. University of Nebraska Press.
- Raijman, R., Semyonov, M., & Geffen, R. (2015). Language proficiency among post-1990 immigrants in Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(8), 1347–1371.
<https://doi.org/10.1080/1369183X.2014.982523>
- Segal, A. A. (2023). Homeland run: Israeli baseball and American transmigrants. *Contemporary Jewry*, 43(1), 97–120. <https://doi.org/10.1007/s12397-023-09481-2>
- Segal, A. A. (2024). The advantages of online interviews for transmigrants and transnational migration studies. *American Journal of Qualitative Research*, 8(3), 139–152.
<https://doi.org/10.29333/ajqr/14892>
- Segal, A. A., & Guetzkow, J. (2023). Transnational immigrants encounter the workplace: North American Jewish migrants in Israel who work in fundraising. *Migration Letters*, 20(7), 1167–1184.
- Semyonov, M., & Raijman, R. (2015). Ethnicity and labor market incorporation of post-1990 immigrants in Israel. *Population Research and Policy Review*, 34(3), 331–359.
<https://doi.org/10.1007/s11113-014-9345-6>
- Semyonov, M., Raijman, R., & Maskileyson, D. (2015). Immigration and the cost of ethnic subordination: The case of Israeli society. *Ethnic and Racial Studies*, 39(6), 994–1013.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2015.1081968>
- Shohamy, E. (2014). The weight of English in global perspective: The role of English in Israel. *Review of Research in Education*, 38(1), 273–289.
<https://doi.org/10.3102/0091732X13509773>
- Suárez-Orozco, C. (2004). Formulating Identity in a Globalized World. In M. M. Suárez-Orozco & D. B. Qin-Hilliard (Eds.), *Globalization: Culture and education in the new millennium* (pp. 173–202). University of California Press.
- Tavory, I. (2020). Interviews and inference: Making sense of interview data in qualitative research. *Qualitative Sociology*, 43(4), 449–465.
<https://doi.org/10.1007/s11133-020-09464-x>

Vasanthan, R., Neelakandan, S., Ravindran, R., & Sundari, P. (2023). Language assimilation and linguistic diversity in India: Exploring the role of geography and migration. *Migration Letters*, 20(4), 63–75.

Vinke, A. A., & Jochems, W. M. G. (1993). English proficiency and academic success in international postgraduate education. *Higher Education*, 26(3), 275–285.
<https://doi.org/10.1007/BF01383487>

Zapata-Barrero, R., & Yalaz, E. (Eds.). (2018). *Qualitative research in European migration studies*. Springer.